

ПРЕТПОСТАВКЕ ЕВРОПСКЕ СТРАТЕШКЕ БЕЗБЕДНОСНЕ АУТОНОМИЈЕ

Прегледни научни рад

DOI: 10.5937/zurbezkrim2502045T	COBISS.RS-ID 144041217	УДК 355.02:351.86(4-672ЕУ)
---------------------------------	------------------------	----------------------------

Борис Тучић¹

Универзитет у Бањој Луци Факултет безбједносних наука, Република Српска, БиХ

Сажетак: У оквиру науке о међународним односима те уз употребу релевантних научних метода, попут анализе садржаја, индуктивних, дедуктивних и синтетичких метода, у раду се анализира концепт европске стратешке безбедносне аутономије, његов садржај, домет и ограничења. Циљ рада је да се укаже да функционална верификација европске стратешке аутономије, безбедносно „одрастање” Европе и, у коначници, преузимање одговорности за властиту безбедност, почивају на испуњености базичних претпоставки које се, у сврху њиховог потпунијег разумевања, условно сврставају у три основне категорије: политичке или политичко-институционалне, организационо-функционалне те материјалне или ресурсне. Као један од закључака анализе, намеће се констатација не само да је европска стратешка безбедносна аутономија, управо због неиспуњености предметних претпоставки, још увек у повоју, већ и да се Европа, оличена кроз институционалну, правну и политичку структуру Европске уније, у постојећим околностима веома тешко може идентификовати као аутономан актер који је способан и капацитиран да преузме одговорност за властиту и безбедност у свом непосредном окружењу.

Кључне речи: европска стратешка безбедносна аутономија; Европска унија; Заједничка безбедносна и одбрамбена политика; политичко-институционалне претпоставке; организационо-функционалне претпоставке; материјалне (ресурсне) претпоставке.

УВОД

Иако је зачет и примарно се развијао као економски пројекат, процес европске интеграције и сарадње пратиле су спорадичне, по правилу, неуспешне иницијативе у правцу чвршћег позиционирања Европе, оличене у Европској унији, као аутономног безбедносног актера на међународној равни. Развојем релевантних политика Европске уније у домену безбедно-

¹ Аутор за кореспонденцију: проф. др Борис Тучић, Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци, имејл: boris.tucic@fbn.unibl.org.

сти и одбране, а посебно под утицајем све интензивнијих промена у међународном поретку у протекле две деценије, све чешће се говори о потреби изградње европске стратешке безбедносне аутономије, као оквира кроз који ће се артикулисати релативно самостални европски безбедносни интереси, а Унији омогућити функционална верификација као аутономног безбедносног актера на регионалној и глобалној сцени.

У средишту анализе јесте управо концепт европске стратешке безбедносне аутономије, његов садржај, домет и ограничења те, посебно, кључне претпоставке чијим испуњењем је функционална верификација стратешке аутономије фундаментално детерминисана. Феномен европске стратешке аутономије посматра се кроз неколико појмовно, логички и методолошки повезаних целина и потцелина. Тако, у првој се настоји одредити савремено значење концепта европске стратешке аутономије и његови садржински елементи те указати на диференциране приступе његовом поимању, како на политичкој тако и документарној равни. У другој, која је издељена на три потцелине, разматрају се претпоставке остварења европске стратешке безбедносне аутономије које се, уважавајући њихову природу, смештају у три основне категорије: политичко-институционалне, организационо-функционалне те материјалне (ресурсне), уз напомену да су дате претпоставке, без обзира којој категорији номинално припадају, међусобно дубоко детерминисане и условљене.

Савремени концепти европске стратешке безбедносне аутономије

Иницијативе у правцу развоја аутономног (западно)европског безбедносног идентитета нису новог датума и могу се идентификовати још с краја четрдесетих и почетка педесетих година XX века, како кроз успостављање Западноевропске уније (ЗЕУ) Бриселским уговором из 1948. тако и кроз француске идеје о Европској политичкој, односно, Европској одбрамбеној заједници, како су биле представљене нератификованим Париским уговором из 1952. године. Ипак, савремене тежње за изградњом европске стратешке аутономије¹ примарно су биле инициране страховима од евентуалног заокрета у америчкој спољној политици по питању одбране европског континента, поготово у периоду администрације Доналда Трампа (*Donald Trump*). Релативна деградација војних, политичких и економских односа између прекоатлантских партнера (Dimitrova, 2020; Görgen, 2021) и захтеви Вашингтона да Европа преузме већу одговорност за властиту безбедност, укључујући и издавања за систем колективне одбране у оквиру НАТО-а, довели су до померања фокуса европских престоница ка изградњи концепта европске стратешке безбедносне аутономије, до чијег етаблирања као кохерентне целине долази кроз Глобалну стратегију Европске уније из 2016. године (European External Action Service, 2016: 19), да би се он потом наметнуо као незаобилазан индикатор при разматрању било којег аспекта политика Уније у области безбедности и одбране (Witney, 2019; Ringsmose

& Webber, 2020). Но, етаблирање и популаризација овог концепта више је отворило питања, него што је понудило одговора, укључујући чак и озбиљна питања по питању његовог одређења, садржаја и домета (Zielinski, 2020; Helwig & Sinkkonen, 2022; Rekowski, 2023). Из угла геополитичких интереса Вашингтона, свакако су најопаснија била тумачења стратешке аутономије у апсолутном смислу, која су подразумевала институционалну, стратешку и структуралну диференцијацију у односу на САД и изградњу властитих, европских војнобезбедносних структура као пандан НАТО-у. Овакво схватање подразумевало је замену НАТО-а, као вишедеценијског евроатлантског одбрамбеног кишобрана, ужим, европским аутономним структурама и, тиме, рапидно слабљење војног присуства САД на европском континенту. С друге стране, тумачења стратешке аутономије у релативном смислу, која су, чини се, и творци концепта од самог старта имали на уму (European External Action Service, 2016: 19) те иза којих су временом стали сви европски лидери (European External Action Service, 2020), подразумевају да је улога САД и НАТО-а по питању одбране Европе и даље неприкосновена, док се безбедносна аутономност Европе, односно, Европске уније као њеног институционализованог израза, исцрпљује у самосталној регулацији питања која нису у примарном фокусу Вашингтона. У основи овог тумачења јесте изградња аутономног европског идентитета у оквиру НАТО-а, његовог „европског стуба” који би донео нови организациони и функционални квалитет Северноатлантском савезу, али не и успостављање засебних европских војнобезбедносних структура које би замениле НАТО. Као такав, концепт стратешке аутономије, иако полази од ње као референтног оквира, не задржава се само на политикама Уније, већ захтева ширу платформу у којој учествују и њене чланице, али и не-ЕУ државе које су чланице НАТО-а, попут Велике Британије или Норвешке. Најчешће истицани аргумент у прилогу релативном тумачењу стратешке аутономије изводи се из члана 42.2 лисабонског Уговора о Европској унији, којим је предвиђено да Заједничка безбедносна и одбрамбена политика (ЗБОП), а у перспективи и Заједничка одбрана, морају уважавати обавезе које државе чланице имају у оквиру других војнобезбедносних аранжмана, примарно НАТО-а, те да се могу развијати само уз пуно поштовање свих аранжмана који су у таквим оквирима постављени. Другим речима, ЗБОП Уније је у својој уговорној иницијацији постављена као секундарна у односу на војнобезбедносне аранжмане које државе чланице имају у оквиру НАТО-а.

Европска стратешка безбедносна аутономија може се одредити као способност Европе, као политичког и безбедносног актера на међународној равни, да самостално доноси одлуке и располаже неопходним средствима, капацитетима и могућностима којима ће их спровести у дело, на самосталан и ефикасан начин када год је то потребно (Zandeel, et al., 2020: 2). Детерминисана је испуњењем низа претпоставки на интерној и екстерној равни који условљавају њену материјализацију, правце развоја те функционални домет и ограничења. Дате претпоставке међусобно се дубоко преплићу и условљавају те се нити једна од њих не може посматрати изоловано.

Претпоставке стратешке аутономије и њихова класификација

Очигледно, постојање европске стратешке аутономије изискује, пре свега, „способност Европе” да самостално и ефикасно доноси одлуке којима ће изразити своје позиције и интересе у безбедносној области, као и да располаже одговарајућим ресурсима и капацитетима којима ће осигурати њихово провођење у пракси. У сврху њиховог потпунијег разумевања, претпоставке европске стратешке аутономије условно се деле на политичко-институционалне, организационо-функционалне и материјалне (ресурсне).

Политичко-институционалне претпоставке

Ова група претпоставки подразумева елементе који творе неопходан интерни и екстерни политичко-институционални контекст у којем се европска стратешка аутономија етаблира и реализује, укључујући и процесни модалитет креирања и реализације спољно-безбедносних политика Европске уније. Интерни аспект политичко-институционалних претпоставки реферише, између осталог, на нужност превазилажења статусних и интересних разлика између европских држава у домену безбедности и одбране, њихових различитих безбедносних традиција и култура те, посебно, превазилажење системских слабости у процесу креирања кључних аспеката ЗБОП Европске уније, као оквира у којем би требало да њена стратешка аутономија дође до изражаја. Према лисабонским уговорним решењима, политике Уније у домену спољних политичких и безбедносних односа почивају на механизмима међувладине сарадње, што представља озбиљну препреку ефикасном деловању европске организације у овом контексту. Повремене иницијативе у правцу спровођења уговорних реформи којима би се омогућило одлучивање квалификованом већином и у овој области (Coenig, 2020; Navarra & Jančová, 2023; Politico, 2023) нису дале резултате, пре свега, због отпора групе чланица да практиковање властитог суверенитета у домену спољне политике и безбедности трансферишу на наднационалну раван. Постојећи изрази начела флексибилности процеса европске интеграције и сарадње, попут института конструктивног уздржавања или рудиментарни облици института унапређене сарадње који се могу идентификовати и у овим областима, представљају ванредан механизам превазилажења застоја у процесу одлучивања, а никако системски приступ мобилизацији легитимитета деловања Уније на спољнополитичком плану. Уједно, тромост којом се Унија у овим областима карактерише, како у домену одлучивања тако и спровођења усвојених одлука, усмериле су њене чланице ка неформалним облицима остваривања сарадње у војнобезбедносној области, попут Северне групе (енг. *Northern Group* – NG), која окупља 12 партиципаната, укључујући Шведску и Финску које су, након вишедеценијског статуса војне неутралности, априла 2023, односно, марта 2024. године, постале чланице НАТО-а, Европске иницијативе за интервенцију (енг. *European Intervention Initiative*

– E12), која је заживела на иницијативу француског председника Емануела Макрона (*Emmanuel Macron*) и која окупља 13 држава или пак Заједничких експедиционих снага (енг. *Joint-Expeditionary Force* – JEF) које су успостављене на британску иницијативу и које, уз Велику Британију, окупљају земље са севера Европе и Балтика.

Изградњу аутономног европског безбедносног идентитета, и поред одређених спољних хомогенизујућих фактора, попут украјинског конфликта, значајно отежава диференцирана безбедносна традиција европских држава, њихова различита историјска искуства те неподударна безбедносна култура. Ту спадају и различите перцепције на који начин осигурати војну безбедност европских држава, где се могу издвојити државе са јаким атлантистичким усмерењем, попут скандинавских и балтичких земаља или Пољске, држава које су још увек верне свом војнонеутралном статусу, као што су Аустрија или Ирска, те државе које, попут Француске, уз припадност НАТО-у, теже изградњи и чвршћег европског одбрамбеног језгра (*Lefebvre, 2024*).

Када је реч о екстерној равни, једна од кључних политичко-институционалних претпоставки европске стратешке аутономије подразумева позиционирање Уније као самосталног актера међународних односа и безбедности, поготово у односу на друге релевантне актере, попут САД, које су значајно детерминисале све досадашње процесе садржинског и функционалног обликовања политика и модалитета безбедносне сарадње на европском континенту. Претварање Западноевропске уније у „успавану лепотицу” (*Bassets, 1993; Jørgensen, 2019; Тучић, 2023*), „минирање” Париског споразума плановима о поновном наоружавању СР Немачке и њеном укључивању у војне аранжмане те, посебно, дешавања у постбиполарној ери, када се и поставило питање улоге НАТО-а у измењеној безбедносној парадигми, указују да је једно од примарних одређења САД било спречавање било каквих европских амбиција које би угрозиле америчке интересе на континенту. Америчка подршка јачању капацитета и релативно самосталнијем безбедносном деловању европских земаља је изразито контролисана и њен основни *medio* јесте оспособљавање европских земаља искључиво у функционалним оквирима спољнополитичког деловања Вашингтона, укључујући и отклањање било каквих иницијатива које могу угрозити улогу НАТО-а у одбрани европског континента, а тиме и редуковати присуство САД у Европи. Искуства показују да је за САД једино прихватљива европска стратешка аутономија која је екстремно релативизирана, подређена ширим америчким интересима и која се може контролисано остваривати у оквиру постојећих структура којима управља Вашингтон, не доводећи их у питање, већ доприносећи њиховом обогаћењу и јачању. Но, проблем је што оваква схватања, и то не само од стране САД већ и европских лидера, концепт европске стратешке аутономије у потпуности обесмишљава, до његовог потпуног поништења. У том светлу треба посматрати и позицију Уније у односу на кључна актуелна догађања, а која најснажније синтетизује украјински конфликт. Уз

констатацију да је конфликт Русије и политичког запада у Украјини значајно допринео даљој релативизацији концепта европске стратешке аутономије, хомогенизујући евроатлантски блок под окриљем НАТО-а, чини се да су његове импликације по даљи развој концепта вишеслојне. Реч је о конфликту после којег, како се то често истиче, ништа неће бити исто у политичком, безбедносном, економском, па и културном смислу (Andor & Orpenhögel, 2023; Pushkar, 2023; Qaisrani et al., 2023; Ozili, 2024) те конфликту чије се реперкусије најснажније пројектују управо на европском континенту. Стога, украјински конфликт, поготово у његовој иницијалној и почетној фази, манифестовао се као својеврсна прекретница у процесу изградње европске стратешке аутономије. Уместо препознавања историјског тренутка и прављења искорака у правцу чвршћег позиционирања Уније као самосталног политичког и безбедносног актера, што би несумњиво подразумевало и дистанцирање од Вашингтона по одређеним питањима и приоритетизацију европских на уштрб америчких интереса, већина европских лидера прихватила је ирационалну матрицу о руској безбедносној опасности (Klymak & Vlandas, 2023) те идентификовала НАТО као кључног гаранта европске безбедности, на тај начин дефинитивно верификујући крајње релативизовано схватање европске стратешке аутономије. То значи да је Европа, без обзира на цену, поново прихватила да буде подређена широј атлантистичкој матрици (Sierakowski, 2024), која европску стратешку аутономију значајно лишава њених капацитета и садржаја. Но, да се не ради о пуком непрепознавању историјског тренутка већ о свесном и систематском деловању, јасно указују, на пример, сведочанства појединих европских лидера о карактеру и сврси Минских споразума (Schwarz, 2022), интензитет антируске кампање након избијања сукоба те, посебно, неспремност водећих европских земаља да преузму одговорност по питању евентуалне суспензије члана 10 Вашингтонског уговора, у складу са захтевима Москве, и тиме директно утичу на спречавање оружаног сукоба (Nitoiu & Pasatoiu, 2023). Уместо тога, Европа је доведена у најсложенију безбедносну ситуацију од окончања Другог светског рата до данас, са реалним тенденцијама њеног даљег погоршања, посебно узимајући у обзир премрежавање континента, а посебно његовог источног дела, америчким наоружањем и војном инфраструктуром. Иако неки ове процесе перципирају као изградњу „тврђаве Европе” (Rogers, 2024), док изградњу највеће НАТО базе у Европи, на Црном мору, у Констанци у Румунији, метафорично означавају као „омогућавање грофу Дракули додатних зуба” (Grain, 2024), остаје чињеница да је Европа, у случају даље ескалације сукоба, најизложенија разарајућим дејствима те да свесна интенсификација ратног безбедносног ризика свакако не може бити у интересу европских држава и народа.

Организационо-функционалне претпоставке

Организационо-функционалне претпоставке односе се на неопходност постојања организационих и имплементационих капацитета посредством којих би се аутономно деловање Уније у војнобезбедносној области спроводило у пракси. Од састанка у Сент Малоу 1998, Европског савета у Келну 1999. године и, посебно, ступања Уговора из Лисабона на снагу до данас, учињен је значајан, али недовољан напредак у развоју капацитета Уније који би јој омогућили самосталније деловање и потврду као незаобилазног безбедносног актера. Вероватно највећи искорак учињен је успостављањем Сталне структурисане сарадње у оквиру ЗБОП (енг. *Permanent Structured Cooperation* – PESCO) (Council of the European Union, 2017), којом је обезбеђена перманентна основа за остваривање војнобезбедносне сарадње чланица организације, за разлику од ранијег периода, када је она почивала на *ad hoc* основи. Сарадња у оквиру PESCO почива на принципу добровољности, кроз реализацију различитих пројеката у којима тренутно партиципирају све чланице Уније изузев Малте, али и државе попут САД, Канаде или Норвешке, те по својој природи подсећа на увреженији институт унапређене сарадње. За јачање оперативних капацитета Уније, значајно је било успостављање ЕУ борбених група (енг. *EU Battle Groups*) 2007. године, као мултинационалних снага до 1500 војника којима су намењени задаци превенције, стабилизације и управљања кризама, те спасилачке и хуманитарне мисије, уз ослањање на Главу VIII Повеље ОУН, којом је омогућено уговорно поверавање оваквих задатака од стране Савета безбедности релевантним регионалним безбедносним актерима. Но, примарно због одсуства политичке воље, али и захтеване једногласности у Савету Европске уније при доношењу одлуке о њиховом активирању, борбене групе, без обзира на бројне прилике, до сада нису доживеле своју практичну верификацију. Једно од фундаменталних питања за спровођење војних активности Уније тиче се модалитета њиховог финансирања, поготово што према постојећим уговорним решењима буџетска подршка њиховој реализацији није могућа. Прелазно решење пронађено је у креирању добровољних фондова, попут некадашње АТИНЕ (енг. *ATHENS*) или актуелног Европског фонда за подршку миру (енг. *European Peace Facility Fund*), међутим, овакав начин финансирања свакако не представља задовољавајуће решење јер деловање Уније непосредно зависи од спремности држава чланица да га у датом тренутку финансијски подрже. Док је била њена чланица, Велика Британија је одвајала око $\frac{1}{4}$ средстава за реализацију војних мисија и операција Уније (Shea, 2020: 89), што имплицира да је ситуација по Брисел данас додатно усложњена. Непостојање довољних Унијиних властитих капацитета, али и потреба да се одагнају страхови Вашингтона везани за даљу улогу НАТО-а у контексту европске безбедности, довели су 2002. године до тзв. „Берлин + аранжмана”², као система од седам споразума Уније и НАТО-а којима су детаљно регулисани облици сарадње по различитим питањима, укључујући и отварање могућности Унији да користи НАТО капацитете за планирање и

нестратешке оперативне капацитете при реализацији властитих војних операција управљања кризама (Williams, 2018). Најпознатији примери примене „Берлин+ аранжмана” су мисије очувања мира у Северној Македонији из 2003. године под називом „*Concordia*” те операција „*Althea*” која се од 2004. године до данас спроводи у БиХ. Но, за разумевање утицаја „Берлин+ аранжмана” на развој европске стратешке аутономије неопходно је указати на неколико момената. Пре свега, потреба за кориштењем капацитета НАТО-а Унију несумњиво доводи у рањив положај, јер је дата могућност условљена једногласним пристанком Северноатлантског савета у којем су заступљене и државе, попут Турске, са којима Брисел има низ отворених политичких питања. Познато је, на пример, да је управо због блокаде Турске операција „*Concordia*” каснила више од шест месеци, као и да је Унија неретко била принуђена на различите компромисе, укључујући и омогућавање политички и вредносно за Брисел упитним земљама да партиципирају у заједничким војним активностима. Други моменат односи се на чињеницу да „Берлин+” почива на постулатима прокламованим на Вашингтонском самиту 1999. године (North Atlantic Treaty Organization, 1999), попут правила „НАТО има право првенства” или механизма Комбинованих здружених снага (енг. *Combined Joint Task Force – CJTF*). Право првенства осликава преемптивност у прилог НАТО-а по питању решавања кризних ситуација, јер се њим захтева да НАТО, пре разматрања евентуалног омогућавања Унији да користи његове капацитете, усвоји формалну одлуку којом изражава незаинтересованост да он као организација буде ангажован по конкретном питању. Механизам Комбинованих здружених снага, као одраз принципа флексибилности у управљању кризама, омогућава државама чланицама да, уколико процене да конкретно питање није у њиховом непосредном интересу, не партиципирају у заједничким војним активностима, али да то њихово уздржавање не спречава остале чланице да у одговарајућем формату, укључујући и активности којима руководи Унија, ипак узму учешће у управљању кризама. Оба постулата указују на секундарност позиције Уније у оквиру оваквих аранжмана, без обзира на каснија обogaћења како укупне сарадње две организације тако и оригиналног „Берлин+”, до којих је дошло како посредством заједничких декларација из 2016, 2018. или 2023. године (НАТО, 2016, 2018, 2023) тако и посредством комплементарних докумената које су организације усвајале појединачно, попут новог Стратешког концепта НАТО-а (НАТО, 2022) или Стратешког компаса ЕУ за безбедност и одбрану из 2022. године (European External Action Service, 2022; Тучић, 2023). Тренутно, нешто преко 4000 лица ангажовано је у оквиру 11 цивилних мисија, односно, седам војних мисија и операција у оквиру ЗБОП Уније, које се реализују на подручју Африке, Блиског истока те Западног Балкана и источне Европе, уз две комбиноване мисије на подручју Сахела и Гвинејског залива (European External Action Service, 2024). Ипак, превага цивилних у односу на војне мисије и операције, географска преминација подручја Африке и Блиског истока у односу на Западни Балкан и источну Европу те, напослетку, сама природа већине мисија које су, по правилу, усмерене ка изградњи локалних

безбедносних капацитета, постконфликтној стабилизацији или очувању безбедности прекоморских транспортних рута, такође указују на секундарни значај Уније као регионалног и глобалног безбедносног актера.

Материјалне (ресурсне) претпоставке

Материјалне претпоставке генерално реферишу на неопходност постојања одговарајуће технолошке и индустријске базе којом ће се перманентно задовољавати све војне потребе европских земаља, укључујући и реализацију заједничких активности у оквиру ЗБОП Европске уније. Интензивнији развој војноиндустријског комплекса у оквиру Уније, како у комерцијалне тако и безбедносне сврхе, манифестује се од почетка 2000-их година и до данас је на европском нивоу успостављена прилично широка лепеза нормативних, институционалних, стратешких и финансијских инструмената за подршку овом облику наменске индустрије. На пример, 2004. године успостављена је Европска одбрамбена агенција, 2006. усвојен је и започела је реализација Европског истраживачког програма у области одбране, Европски одбрамбени фонд, као финансијски инструмент, успостављен је 2017. године, да би, коначно, марта 2024. године био представљен и кључни стратешки оквир у овој области – Европска стратегија одбрамбене индустрије (енг. *Defence Industry Strategy – EDIS*) (European Commission, 2024), чија се имплементација реализује кроз трогодишње оперативне програме. У овом моменту, Европска комисија је у процедуру упутила регулативу којом је дефинисан Европски програм одбрамбене индустрије 2025–2027. године, којим су предвиђена издвајања у висини од 1.5 милијарди евра за реализацију циљева дефинисаних Стратегијом. Несумњиво је да су на израду стратешког оквира на нивоу Уније и одређење да се европска војна индустрија учини подеснијом за деловање у условима ратне економије (Gray, 2024) утицала два кључна фактора: конфликт у Украјини и наводна опасност по европску безбедност коју отеловљује Руска Федерација те ревитализација страхова од промене америчке политике по питању заштите Европе у ишчекивању нових америчких председничких избора. Другим речима, усвајањем стратешког оквира и креирањем пратеће инфраструктуре за убрзани развој војноиндустријског комплекса, европске земље су исказале одређење да питање властите безбедности чвршће узму у своје руке, мада су украјински конфликт и немогућност већине европских земаља да реализују обећања везана за снабдевање украјинске војске наоружањем и војном опремом, значајно оголили системске слабости војне индустрије европских земаља и очигледно непостојање довољних производних капацитета којима би се и задовољавале властите потребе, али и креирали вишкови намењени извозу (Dempsey, 2023; McLeary, 2024; Witney, 2024). Подаци Међународног института за истраживање мира из Штокхолма указују да су европске земље неспремно дочекале избијање украјинског конфликта. На пример, међу 100 најразвијенијих светских компанија у области војне индустрије за 2022.

годину, било је преко 40 америчких, 15 кинеских и 10 руских, док је удио европских компанија био занемарљив, са неколико италијанских, немачких и шведских компанија које се углавном баве производњом опреме двоструке намене (Stockholm International Peace Research Institute, 2022). Током 2023. године, под утицајем украјинског конфликта, готово све европске земље су увећале издвајања за потребе одбране, међутим, за разумевање европске стратешке аутономије, чак и њеном крајње релативизованом облику, значајна је чињеница да на САД и даље отпада 68% од укупних издвајања у оквиру НАТО-а, на Турску и Канаду 4% збирно, док се преостали део односи на европске земље (Stockholm International Peace Research Institute, 2024). Стога, уколико европске земље уистину теже стратешкој безбедносној аутономији оличеној у некаквом „европском стубу НАТО-а”, неопходно је у што краћем року успоставити одговарајућу равнотежу између прекоатлантских партнера по овом питању, на начин да европске земље повећају своја издвајања на ниво од 50% од укупних издвајања свих чланица Савеза.

ЗАКЉУЧАК

Без обзира на његову документациону етаблираност, али и значај за разумевање генералног питања европске безбедности, концепт европске стратешке аутономије још увек је у повоју. За разлику од неких ранијих иницијатива, које су за резултат требале имати успостављање структура посредством којих би (западна) Европа у пуном капацитету преузела одговорност за властиту безбедност, данашње поимање европске стратешке аутономије је крајње релативизовано те редуковано на потребу јачања европског безбедносног идентитета у оквиру НАТО-а, као ширег евроатлантског војно-безбедносног кишобрана. Недовољна развијеност европске стратешке аутономије резултат је утицаја низа фактора, а пре свега неиспуњења базичних претпоставки за њену функционалну верификацију. Претпоставке о којима је реч, уважавајући њихову природу и карактер, без обзира што су међусобно дубоко испреpletене, могу се сврстати у три основне категорије: политичко-институционалне, организационо-функционалне те материјалне или ресурсне.

У оквиру политичко-институционалних претпоставки европске стратешке безбедносне аутономије, као неки од кључних проблема могу се идентификовати постојећа уговорна, односно, системска решења којима су регулисани процеси креирања и имплементације релевантних политика Европске уније у области безбедности и одбране, али и изразито ограничавајући „амерички фактор”, односно вишедеценијски утицај политике САД на обликовање свих европских безбедносних иницијатива на начин да се, у случају евентуалне реализације, не угрозе интереси прекоатлантског партнера те статус и улога НАТО-а по питању одбране европског континента.

У домену организационо-функционалних претпоставки, без обзира што је у протекле две деценије остварен динамичан напредак у развоју ЗБОП,

Европска унија још увек не располаже одговарајућим капацитетима посредством којих би самостално пројектовала своје безбедносне интересе на регионалној и глобалној равни. Самим тим, ослањање на спољне капацитете при реализацији војнобезбедносних активности, те постојећи аранжмани у којима се таква могућност остварује, Европску унију чине не само изразито рањивом, већ и значајно релативизују њену улогу и значај као актера који је способан преузети одговорност за властиту или безбедност свог непосредног окружења.

Како показују досадашња искуства украјинског конфликта, на пример, вишедеценијска успаваност већине европских земаља и њихово ослањање на САД, односно НАТО по питању одбране европског континента, индуковали су и недовољну развијеност европског војноиндустријског сектора, као неопходне ресурсне базе без које се Европа, институционално оличена у Европској унији, не може манифестовати као релевантан војнобезбедносни актер.

NOTES

- 1 Иако је појам „европске стратешке аутономије” шири од појма „европске стратешке безбедносне аутономије”, уважавајући чињеницу да је предмет истраживања везан за питања европске безбедности, односно, безбедносних политика Европске уније, наведене категорије се у раду паралелно користе и имају синонимно значење.
- 2 Бројни садржински елементи „Берлин + аранжмана” предвиђени су ЕУ – НАТО Заједничком декларацијом о Европској безбедносној и одбрамбеној политици (након ступања Уговора из Лисабона на снагу – Заједничка безбедносна и одбрамбена политика) из децембра 2002. године.

ЛИТЕРАТУРА

- Andor, L., & Optenhögel, U. (2023). *Europe and the war in Ukraine: From Russian aggression to a new eastern policy*. Publishing Partnership.
- Bassets, L. (1993). WEU, Europe`s “Sleeping Beauty”. https://www.cvce.eu/obj/weu_europe_s_sleeping_beauty_from_el_pais_25_january_1993-en-6e607cc6-3f25-4df3-b1a4-25300300f0df.html
- Coenig, N. (2020). *Qualifying Majority Voting in EU Foreign Policy: Mapping Preference*. <https://www.delorscentre.eu/en/publications/detail/publication/qualified-majority-voting-in-eu-foreign-policy-mapping-preferences>
- Council of the European Union. (2017). *Decision (CFSP) 2017/2315 of 11 December 2017 establishing Permanent Structured Cooperation (PESCO) and determining the list of participating Member States*. Official Journal of the European Union, L 331/57. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017D2315>

- Dempsey, J. (2023). *Can Europe meet Ukraine's military needs?* Strategic Europe. Carnegie Endowment for International Peace. <https://carnegieendowment.org/europe/strategic-europe/2023/11/judy-asks-can-europe-meet-ukraines-military-needs?lang=en&center=europe>
- Dimitrova, A. (2020). The State of the Transatlantic Relationship in the Trump Era. *European Issues – Policy Paper*. 545, 1–12.
- European Commission. (2024). *Joint communication to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – A new European defence industrial strategy: Achieving EU readiness through responsive and resilient European defence industry (JOIN(2024)10 Final)*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=JOIN%3A2024%3A10%3AFINAL>
- European External Action Service (EEAS). (2016). *A Global Strategy for the European Union's Common Foreign and Security Policy – Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe*. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf.
- European External Action Service (EEAS). (2020). *Why European Strategic Autonomy Matters*. https://www.eeas.europa.eu/eeas/why-european-strategic-autonomy-matters_en.
- European External Action Service (EEAS). (2022). *A Strategic Compass for Security and Defence*. https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en.
- European External Action Service (EEAS). (2024). *EU Missions and Operations*. https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-missions-and-operations_en.
- Görge, A. (2021). US – EU Relations in the Trump Era: Quest for Autonomy in Europe. *Journal of Graduate School of Social Sciences*, 25(4), 1373–1395.
- Grain, J. (2024). Giving Dracula some teeth: Modernizing Romania's military. *Georgetown Security Studies Review*. <https://georgetownsecuritystudiesreview.org/2024/03/23/giving-dracula-some-teeth-modernizing-romania-s-military/>
- Gray, A. (2024). EU aims to shift arms industry to war economy mode. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/europe/eu-aims-shift-european-arms-industry-war-economy-mode-2024-03-04/>
- Helwig, N., & Sinkkonen, V. (2022). Strategic autonomy and the EU as a global actor. *European Foreign Affairs Review*, 27, 1–20. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14782804.2022.2100983?scroll=top&needAccess=true>
- Jørgensen, K. E. (2019). The WEU: Sleeping Beauty is awake! *In From vision to reality* (pp. 79–93). Taylor & Francis.
- Klymak, M., & Vlandas, T. (2023). The impact of Russia's invasion on European attitudes (EIQ Paper No. 180). London School of Economics and Political Science.
- Lefebvre, M. (2024). Has the time come for European defence? Robert Schuman Foundation – The Research and Study Center on Europe. <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/743-has-the-time-come-for-european-defence>

- McLeary, P. (2024, June 28). US and Europe are Desperate to Sign Weapons Deals with Ukraine. They just Can't get Started. *Politico*. <https://www.politico.eu/article/us-europe-sign-weapons-deals-ukraine-nato-joe-biden-donald-trump-volodymyr-zelensky-war-putin-russia/>
- NATO. (2016, July 8). *Joint Declaration by the President of the European Council, President of the European Commission and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133163.htm
- NATO. (2018, July 10). *Joint Declaration by the President of the European Council, President of the European Commission and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization*. <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2018/07/10/joint-declaration-on-eu-nato-cooperation>
- NATO. (2022). *Strategic Concept*. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf
- NATO. (2023, January 10). *Joint Declaration by the President of the European Council, President of the European Commission and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_210549.htm
- Navarra, C., & Jančová, L. (2023). Qualified majority voting in common foreign and security policy: A cost of non-Europe report. European Parliamentary Research Service, European Parliament.
- Nitoiu, C., & Pasatouiu, F. (2023). Public diplomacy and the persistence of the conflict and cooperation dichotomy in EU-Russia relations. *Journal of Contemporary European Studies*, 31(1), 21–34. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14782804.2022.2100983?scroll=top&needAccess=true#abstract>
- North Atlantic Treaty Organization. (1999, April 24). *Washington Summit Communiqué issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington, An Alliance for the 21st Century*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27440.htm
- Ozili, P. K. (2024). Global economic consequences of Russian invasion of Ukraine (MPRA Paper No. 120781). <https://ideas.repec.org/p/pramprapa/120781.html>
- Politico. (2023). Sailing on High Seas: Reforming and Enlarging the EU for the 21st Century. Report of the Franco – German Working Group on Institutional Reforms. <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2023/09/19/Paper-EU-reform.pdf>
- Pushkar, V. (2023). A possible way out of the conflict between Ukraine and the Russian Federation. *Collegium Civitas*.
- Qaisrani, I. H., Qazi, M. B. H. & Abbas, H. (2023). A Geopolitical War in Europe: Russia's Invasion on Ukraine and its implications. *Journal of European Studies*, 39(1), 1–15.
- Rekowski, M. (2023). Conceptualizing European strategic autonomy. *Rocznik Integracji Europejskiej*, 17, 363–377.

- Ringsmose, J., & Webber, M. (2020). No time to hedge? Articulating a European Pillar within the Alliance. <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1423>
- Rogers, J. (2024). How Eastern Europe Become a Fortress. *The Spectator*. <https://www.spectator.co.uk/article/how-poland-became-the-fortress-of-europe/>.
- Schwarz, P. (2022, December 21). Former German Chancellor Merkel admits the Minsk agreement was merely to buy time for Ukraine's arms buildup. *World Socialist Web Site*. <https://www.wsws.org/en/articles/2022/12/22/ffci-d22.html>
- Shea, J. (2020). European defence after Brexit: A plus or a minus? *European View*, 19(1), 88–94.
- Sierakowski, S. (2024, June 4). No quiet for Europe on the Eastern Front. *Project Syndicate*. <https://www.project-syndicate.org/commentary/eu-defense-eastern-border-with-russia-how-poland-finland-baltics-are-preparing-by-slawomir-sierakowski-2024-06>
- Stockholm International Peace Research Institute. (2024). *SIPRI Fact Sheet April 2024: Trends in world military expenditure for 2023* (Fact sheet). <https://relief-web.int/report/world/sipri-fact-sheet-april-2024-trends-world-military-expenditure-2023-encasv>
- Williams, N. (2018, March 26). NATO–EU cooperation: Don't forget Berlin Plus. *European Leadership Network*. <https://europeanleadershipnetwork.org/commentary/nato-eu-cooperation-dont-forget-berlin-plus/>
- Witney, N. (2024, February 19). Home alone: Sorry state for Europe's selfdefence. *European Council on Foreign Relations*. <https://ecfr.eu/article/home-alone-the-sorry-state-of-europes-plans-for-self-defence/>.
- Zandeel, D., Deen, B., Kruijver, K., & Stoetman, A. (2020). *European Strategic Autonomy in Security and Defence*. Clingendael, Netherlands Institute of International Relations.
- Zielinski, T. (2020). Strategic Autonomy of the European Union in Security and Defence. *Lithuanian Annual Strategic Review*, 18(1), 1–18.
- Тучић, Б. (2023). Глобална безбједност и свијет који се мијења: концепт, актери, изазови, ризици и пријетње. Факултет безбједносних наука.
- Тучић, Б. (2023). Стратешки компас за безбедност и одбрану Европске уније: Платформа за глобално деловање у оквиру Заједничке безбедносне и одбрамбене политике? *Журнал за безб(ј)едност и криминалистику*, 2(5), 21–32.

Рад примљен: 12. 7. 2024.

Рад одобрен: 18. 11. 2025.